

“Çocuğum Benden Sonra Ne Olacak?": Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinde Yüksek Ölüm Kaygısı ve Belirleyicileri

What Will Happen to My Child After I'm Gone?": High Death Anxiety and It's Determinants Among Parents of Children With Special Needs

Mevlüt Marufoğlu^{1*} - Abdurrahman Kasım Paki² - Çetin Görür³

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Van, Türkiye.

Ass. Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology, Van, Türkiye. <https://ror.org/041jyzp61>, <https://orcid.org/0000-0001-9834-4095>, mevlutmarufoglu@yyu.edu.tr

² Öğr. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakım ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı, Van, Türkiye.

Lecturer, Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School, Department of Child Care and Youth Services, Child Development Program, Van, Türkiye. <https://ror.org/041jyzp61>, <https://orcid.org/0000-0001-7319-6508>, kasimpakis@yyu.edu.tr

³ Öğr. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Van, Türkiye.

Lecturer, Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School, Department of Accounting and Taxation, Van, Türkiye. <https://ror.org/041jyzp61>, <https://orcid.org/0000-0002-9556-5068>, cetingerur@yyu.edu.tr

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 03.11.2025

Kabul Tarihi: 01.12.2025

Yayın Tarihi: 30.12.2025

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve nihai yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).

İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu araştırma için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Yayın Etik Kurulu'ndan 23/12/2024 tarih ve 2024/26-16 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Çalışma sürecinde bilimsel etik ilkelere uyulmuş ve kullanılan tüm kaynaklar uygun şekilde belirtilmiştir. Mevlüt Marufoğlu, A.Kasım Paki, Çetin Görür

Yapay Zekâ Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. Mevlüt Marufoğlu, A. Kasım Paki, Çetin Görür

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından (No:11691) desteklenmiştir.

Yayın

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Atıf

Marufoğlu, M., Paki, A. K., Görür, Ç. (2025). “Çocuğum benden sonra ne olacak?": özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde yüksek ölüm kaygısı ve belirleyicileri. *Turkish Academic Research Review*, 10/4, 936-950, <https://doi.org/10.30622/tarr.1816176>

Öz

Bu çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri ile çeşitli sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, ölüm kaygısının bireysel, ailesel ve toplumsal koşullar çerçevesinde nasıl farklılaştığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, Van ilinin Erciş ve Muradiye ilçelerinde yaşayan ve özel gereksinimli çocuğa sahip 382 ebeveynlerden elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler öncelikle normallik analizlerine tabi tutulmuş, verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle analizlerde parametrik olmayan Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testlerinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları; ebeveynin anne ya da baba olması, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, aile yapısı, gelir-gider dengesi, yararlanılan sosyal destek türleri ve ebeveynlerin eğitim düzeyine göre ölüm kaygısı düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaştığını göstermiştir. Özellikle babalarda, özel gereksinimli çocuğun erkek olduğu durumlarda, eşyle birlikte yaşamayan ebeveynlerde, eğitim düzeyi daha yüksek olan bireylerde ve yalnızca engelli maaşı desteğinden yararlanan ebeveynlerde ölüm kaygısının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde ölüm kaygısının yalnızca bireysel bir yaşantı olmadığını; ekonomik, sosyal ve ailesel koşulların kesişiminde ortaya çıkan çok boyutlu bir deneyim olduğunu göstermektedir. Ölüm kaygısı, ebeveynlerin yalnızca kendi yaşamlarına ilişkin endişelerinden değil, aynı zamanda çocuklarının geleceğinin güvence altında olup olmadığına dair belirsizliklerden de beslenmektedir. Bu bağlamda, ebeveynlerin yaşadığı kaygının azaltılmasına yönelik müdahalelerin yalnızca bireysel psikolojik desteklerle sınırlı kalmaması; aile içi uyumu güçlendiren, sosyal destek ağlarını genişleten ve çocukların geleceğine yönelik güvence sağlayan sosyal politika uygulamalarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, ölüm kaygısının bireysel faktörlerin yanı sıra aile yapısı, toplumsal koşullar ve sosyal destek mekanizmalarıyla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymakta; ebeveynlerin yaşadığı ölüm kaygısını azaltmaya yönelik psikososyal müdahalelerin ve sosyal politika düzenlemelerinin önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, ölüm kaygısı, ebeveynler, özel gereksinimli çocuk, sosyal destek, sosyo-demografik değişkenler

Research Article

History

Received: 03.11.2025

Accepted: 01.12.2025

Date Published: 30.12.2025

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement

This study was approved by the Social and Human Sciences Research Ethics Committee of Van Yüzüncü Yıl University with the decision dated 23 December 2024 and numbered 2024/26-16. Throughout the research process, scientific and ethical principles were strictly adhered to, and all sources utilized in the study were appropriately cited. Mevlüt Marufoğlu, A.Kasım Pakış, Çetin Görür

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. Mevlüt Marufoğlu, A.Kasım Pakış, Çetin Görür

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

This study was supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit (BAP) of Van Yüzüncü Yıl University (No: 11691).

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

Marufoğlu, M.-Pakış, A. K.-Görür, Ç. (2025). What will happen to my child after i'm gone?": high death anxiety and it's determinants among parents of children with special needs. *Turkish Academic Research Review*, 10/4, 936-950, <https://doi.org/10.30622/tarr.1653673>

Abstract

This study examined the relationships between the levels of death anxiety among parents of children with special needs and various socio-demographic variables; it sought to reveal how death anxiety varies within the context of individual, familial, and societal conditions. The correlational survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. The data for the study were obtained from 382 parents living in the districts of Erciş and Muradiye in the province of Van who had children with special needs. The Personal Information Form prepared by the researcher and the Thorson-Powell Death Anxiety Scale were used as data collection tools. The obtained data were first subjected to normality analyses. Since the data did not show a normal distribution, non-parametric Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H tests were used in the analyses. The research findings showed that levels of death anxiety differed significantly according to whether the parent was the mother or father, the gender of the child with special needs, family structure, income-expense balance, types of social support utilized, and the parents' level of education. Specifically, death anxiety was found to be higher among fathers, when the child with special needs was male, among parents not living with their spouse, among individuals with higher educational levels, and among parents receiving only disability allowance support. The findings show that death anxiety in parents of children with special needs is not merely an individual experience; it is a multidimensional experience arising from the intersection of economic, social, and familial conditions. Death anxiety is fueled not only by parents' concerns about their own lives but also by uncertainties about whether their children's future is secure. In this context, interventions aimed at reducing the anxiety experienced by parents should not be limited to individual psychological support; they must be supported by social policy measures that strengthen family cohesion, expand social support networks, and provide assurance about the children's future. In conclusion, this study reveals that death anxiety is closely related not only to individual factors but also to family structure, social conditions, and social support mechanisms; it highlights the importance of psychosocial interventions and social policy regulations aimed at reducing the death anxiety experienced by parents.

Keywords: Special Education, death anxiety, parents, child with special needs, social support, sociodemographic variables

Giriş

Öğrenme hızı, düşünebilme, değerlendirme ve sonuç çıkarma gibi bilişsel beceriler insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerdir. Bu özellikler, insanın hayatta kalmasına, çeşitli ilerlemeler kaydetmesine ve medeniyetler inşa etmesine katkı sağlarken; aynı zamanda bireyin var olduğunun, bir gün öleceğinin ve ölüm karşısındaki çaresizliğinin farkına varmasına da neden olmaktadır. İnsan, doğası gereği güçlü bir yaşama arzusuna sahiptir. Ancak bu yaşama isteği ile hayatın bir gün sona ereceği gerçeğinin birlikte var olması, bireyde kaygı duygusunu ortaya çıkarmaktadır (Beck ve Emery, 2005; Yalom, 2008). Bu kaygı, alanyazında ölüm kaygısı olarak adlandırılmaktadır.

Ölüm kaygısı yalnızca bir gün öleceğinin bilincinde olmakla sınırlı değildir. Ölümden sonra ne olacağına ilişkin belirsizlik, yakınlarını kaybetme ya da onları geride bırakma düşüncesi ve ölüm anının acı verici olabileceği inancı gibi unsurlar da bu kaygının farklı boyutlarını oluşturmaktadır (Yalom, 2018). İnsanlar, evrensel bir gerçek olan ölüme karşı; inanç sistemleri, bireysel özellikleri, ölüme yükledikleri anlamlar ve yaşantıları doğrultusunda farklı tutumlar geliştirmektedirler. Bu tutumlar kimi zaman ölümü inkâr etme, kimi zaman ölüme meydan okuma ya da ölümü kabullenme biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Bireylerin ölüme yönelik tutumları ve ölüm kaygısı düzeyleri; yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri, kültürel yapı, dindarlık düzeyi ve yaşanan önemli yaşam olayları gibi pek çok değişkenden etkilenmektedir (Tanhan ve İnci, 2009).

Yaşamı ve ölüme bakışı etkileyen en önemli yaşam olaylarından biri çocuk sahibi olmaktır. İnsanlık tarihi boyunca çocuk sahibi olmak, bireyin soyunu devam ettirmesi ve varlığını sürdürmesi açısından önemli görülmüştür. Psikoanalitik bakış açısına göre çocuk sahibi olmak, bireyin bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde ölüme karşı verdiği mücadelenin ve ölümsüzlük arayışının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Singh vd., 2003; Marufoğlu ve Tanhan, 2025).

Ancak çocuk sahibi olma süreci her ebeveyn için aynı şekilde ilerlememekte, bazı çocuklar farklı gelişimsel özelliklerle dünyaya gelebilmektedir. Çocuğun özel gereksinimli olması, ebeveynler açısından baş edilmesi oldukça güç bir yaşam deneyimi oluşturmaktadır. Bu durumla birlikte ebeveynler, yeni duruma uyum sağlayıp sağlayamayacakları, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olup olamayacakları ve kendileri hayatta olmadığında çocuklarını nasıl bir gelecek beklediği gibi belirsizlikler nedeniyle yoğun kaygı yaşayabilmektedirler (Bourke-Taylor vd., 2021; Park ve Lee, 2022; Lancaster vd., 2023). Bu süreçte yaşanan yoğun kaygı, ebeveynlerin mevcut ölüm kaygılarını da derinleştirebilmektedir. Özellikle çocuklarının geleceğine ilişkin belirsizlikler, ebeveynlerin ölüm kaygılarının artmasına yol açmakta; bazı ağır engel gruplarında ise ebeveynlerin, çocuklarının kendilerinden sonra sahipsiz kalmaması adına, kendilerinden önce vefat etmelerini dilediklerini ifade ettikleri görülmektedir (Oktar ve Yıldız, 2019; Kaçan vd., 2022).

Alan yazında yer alan araştırmalar da engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ölüm kaygılarının, diğer ebeveynlere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kaçan ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan çalışmada, engelli çocuk ebeveynlerinin ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu ve bu kaygının engellilik türü, ölüme yönelik tutumlar ve algılanan sosyal destek gibi psiko-demografik değişkenlere göre farklılaştığı belirlenmiştir. Oktar ve Yıldız (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, sosyal politikalara duydukları güvenin sınırlı olduğu ve bunun ölüm kaygısını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Altıntaş, İspir ve Şahin (2020) tarafından yapılan araştırmada tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri ile atipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri karşılaştırılmış; iki grup arasında çocuklarına bakım sağlama ve iyi bir gelecek sunma konularında ölüm kaygısının farklılaştığı görülmüştür. Benzer şekilde Koca, Başgül

ve Yay (2019) çalışmalarında, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin hem sürekli kaygı hem de ölüm kaygısı düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve bu durumun ciddi bir psikolojik yük oluşturduğunu ortaya koymuşlardır. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı olan çocukların ebeveynleriyle yapılan çalışmalarda da ölüm kaygısının diğer ebeveyn gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu ve bu durumun depresyon gibi ruhsal sorunlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Cox vd., 2015; Razo, 2022).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları kaygılar çoğunlukla süreklilik göstermekte ve ebeveynler yaşamları boyunca tekrar eden kayıp duygularıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu yoğun ve süregelen kaygının azaltılması, ebeveynlerin baş etme becerilerinin güçlendirilmesi açısından psikososyal destek ve duygusal müdahalelerin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Fernández vd., 2021). Uzun süreli ve yoğun kaygı durumları, pek çok ruhsal bozukluğun gelişmesi için zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin ölüm kaygılarının anlaşılması, koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ölüm kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri ebeveyn türüne (anne–baba) göre farklılık göstermekte midir?
- Engelli çocuğun cinsiyeti ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyini etkilemekte midir?
- Ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile ölüm kaygıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ebeveynlerin maddi durumları ölüm kaygısı düzeylerini etkilemekte midir?
- Algılanan sosyal destek düzeyi ebeveynlerin ölüm kaygısı üzerinde etkili midir?
- Ebeveynlerin kimlerle yaşadıkları (birlikte/ayrı yaşama durumu) ölüm kaygısı düzeylerini etkilemekte midir?

Yöntem

Araştırmanın modeli: Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri birden fazla değişken arasındaki birlikte değişim durumunu ve bu değişimlerin yönünü ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma desenidir (Büyüköztürk vd., 2024). Bu model, değişkenler üzerinde herhangi bir müdahalede bulunmadan mevcut durumu betimlemeyi ve değişkenler arasındaki olası ilişkileri istatistiksel yöntemlerle incelemeyi sağlar. Başka bir ifadeyle, ilişkisel tarama modeli bireylerin belirli özellikleri arasındaki ilişkileri belirlemeye ve bu ilişkilerden hareketle yorum yapmaya imkân tanır. Bu çalışmada da özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve böylece ölüm kaygısının bireysel, ailesel ve toplumsal koşullar çerçevesinde nasıl farklılaştığı ortaya konulmuştur.

Evren ve Örneklem: Bu araştırmanın evrenini, Van ilinin Erciş ve Muradiye ilçelerinde yaşayan, çocukları özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek alan ebeveynler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise çocukları özel eğitim merkezlerinden destek eğitimi alan 382 ebeveyn ile sınırlıdır. Araştırmaya dâhil edilme kriterleri özel gereksinimli çocuğa sahip olmak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmak olarak belirlenmiş, çocuğun engel türü, yaşı ve engel düzeyinde bir sınırlama konulmamıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olmayan, ölçekleri eksik dolduran ebeveynler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin verileri elde etmek amacı ile Kişisel Bilgi Formu ve katılımcıların ölüm kaygısı düzeylerini belirlemek için Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ) kullanılmıştır.

Araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, ebeveynlerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir durumu ile engelli çocuğa ilişkin özellikler gibi sosyo-demografik verileri belirlemeyi amaçlamaktadır.

ÖKÖ, Thorson ve Powell (1992) tarafından geliştirilmiş, Karaca ve Yıldız (2001) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve sonraki çalışmalarda yüksek güvenirlik değerleri elde edilmiştir (Cronbach alfa > 0.80). Ölçek 5'li Likert tipindedir ve yüksek puanlar yüksek ölüm kaygısını göstermektedir. Bu çalışmada Tanhan (2007) tarafından düzenlenmiş form kullanılmıştır. Ölçek, literatürde uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yayımlandığından ayrıca özel izin gerektirmemektedir.

Veri analizi

Araştırmadan elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Öncelikle Ölüm Kaygısı Ölçeği puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk testleri ve Q-Q grafikleri ile incelenmiş ve sonuçlar verilerin normal dağılım göstermediğini ortaya koymuştur.

Normallik varsayımının karşılanmaması nedeniyle gruplar arası karşılaştırmalarda parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. İki grup arasındaki farklılıkların incelenmesinde Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın güçlü yönleri arasında, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde ölüm kaygısını inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya katkı sağlaması, 382 bireyden veri toplayarak büyük bir örneklem sunması ve geçerliği ile güvenirliği kanıtlanmış Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği gibi bir ölçme aracının kullanılması bulunmaktadır. Ayrıca, çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından yapılan karşılaştırmalar, alana özgün bulgular elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışmanın bulguları, yalnızca belirli bir coğrafi bölgeden (Van iline ait Erciş ve Muradiye ilçeleri) ve gönüllülük esasına dayalı olarak seçilmiş bir örneklemde elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında öz-bildirim ölçeklerinin kullanılması ve araştırmanın kesitsel nitelikte olması, sonuçların yorumlanmasında dikkate alınması gereken metodolojik sınırlılıklar oluşturmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu kısıtlar dikkate alınarak çalışmanın değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Bununla birlikte, araştırmanın sınırlılıkları da mevcuttur. Çalışma yalnızca Van ilinin Erciş ve Muradiye ilçelerinde yürütüldüğü için elde edilen sonuçların genellenebilirliği sınırlıdır. Örneklem seçiminde gönüllülük esasına dayalı kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılması, belirli bir önyargı yaratma riskini beraberinde getirmektedir. Veriler öz-bildirim yoluyla toplandığı için sosyal beğenirlik yanlılığı etkisinin ortaya çıkması olasıdır. Ayrıca, araştırmanın kesitsel bir desenle yapılmış olması, nedensel çıkarımda bulunulmasına izin vermemektedir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerden elde edilen verilere ilişkin istatistiksel analiz sonuçları sunulmuştur. Öncelikle ölüm kaygısı ölçeği puanlarının dağılım özellikleri değerlendirilmiş, normallik varsayımının karşılanmaması nedeniyle parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Daha sonra ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri, cinsiyet, ebeveyn türü, çocuğun cinsiyeti, eğitim durumu, gelir-gider dengesi, sosyal destek türleri ve birlikte yaşanan kişiler gibi sosyo-demografik değişkenlere göre

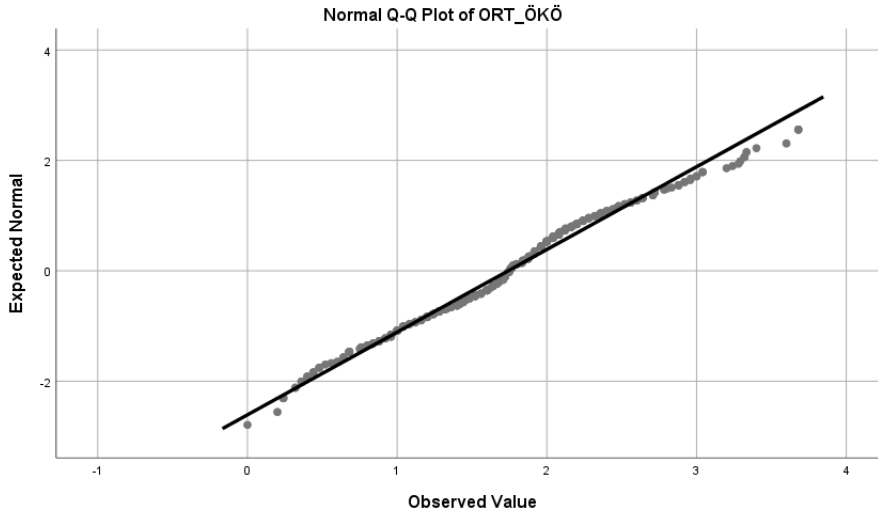
incelenmiştir. Bulgular, gruplar arasındaki farklılıkların anlamlılık düzeyleri ile birlikte tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. ÖKÖ için Normallik Analizi

Skewness		Kurtosis		Kolmogorov-Smirnov		Shapiro-Wilk	
İstatistik	St. Hata	İstatistik	St. Hata	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri
0,161	0,125	0,376	0,250	0,070	0,001	0,985	0,001

Tablo 1’de yer alan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri sonucunda ÖKÖ puanlarının normal dağılıma uymadığı görülmüştür ($p < 0.05$). Bu nedenle, analizlerde nonparametrik testler tercih edilmiştir. Ayrıca, dağılımın çarpıklık (0,161) ve basıklık (0,376) değerlerinin ± 1 sınırlarında olduğu, bu nedenle dağılımın çok aşırı sapmalar göstermediği söylenebilir. Ancak yine de bu küçük sapmalar ve anlamlılık testlerinin sonuçları dikkate alınarak normal dağılım varsayımı reddedilmiştir. Normallik dağılımı varsayımının sağlanmadığı Şekil 1’de yer alan normal dağılım grafiği ile desteklenmektedir.

Şekil 1. ÖKÖ için Normallik Analizi Grafiği

Ölüm Kaygısı Ölçeği puanlarının normallik varsayımını değerlendirmek amacıyla oluşturulan Normal Q-Q grafiği (Şekil 1), gözlemlenen değerlerin teorik normal dağılım çizgisinden sistematik olarak sapma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle grafik üzerindeki noktaların diyagonal doğru etrafında simetrik bir şekilde dağılmak yerine, belirgin bir eğri deseni oluşturması, veri setinin normal dağılıma uygun olmadığına işaret etmektedir. Bu sapma, dağılımın kuyruk bölgelerinde daha fazla gözlemlenmekte olup verilerin normalitenin gerektirdiği simetri ve yoğunluktan uzak olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu görsel bulgu, söz konusu ölçek puanlarının parametrik istatistik testlerin uygulanması için gerekli olan normallik koşulunu karşılamadığını belirgin bir şekilde desteklemektedir.

Normallik varsayımının ihlal edildiği durumlarda, parametrik olmayan testler güvenilir alternatifler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, iki bağımsız grup arasındaki farkı sınamak için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup arasındaki farklılıkları analiz etmek içinse Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Mann-Whitney U testi, parametrik karşılığı olan bağımsız gruplar t-testinin varsayımlarının karşılanamadığı (normal dağılım

göstermeyen sürekli veya ordinal veriler gibi) durumlarda tercih edilen nonparametrik bir yöntemdir (Pallant, 2020). Benzer şekilde, Kruskal-Wallis testi, normal dağılım göstermeyen verilerde ve/veya gruplar arası varyans homojenliği sağlanmadığında, parametrik tek yönlü varyans analizine (ANOVA) bir alternatif olarak uygulanır; temel amacı, örneklemelerin aynı dağılımdan gelip gelmediğini test etmektir (Büyüköztürk vd., 2024). Her iki test de verileri sıralama düzeyine dönüştürerek analiz ettiği için normallik varsayımına bağımlı değildir ve bu özellikleriyle bu araştırmanın veri yapısına uygun yöntemler olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2’de, katılımcıların medeni durumu (evli/boşanmış/dul) ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını saptamak amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 2. Medeni Durum ve ÖKÖ İlişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney U	Z-değeri	p-değeri
Evli	355	191,43	67957,00	4767,000	-,046	0,963
Boşanmış-Dul	27	192,44	5196,00			
Toplam	382					

Tablo 2’de yer alan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre evli bireyler ile boşanmış/dul bireyler arasında ÖKÖ puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=4767$, $p=0,963$). Medeni durumun ölüm kaygısı üzerinde belirleyici bir faktör olmadığı söylenebilir. Her iki grubun ortalama sıralama değerleri oldukça yakın olup, bu durum medeni durum değişkeninin bireylerin ölüm kaygısı düzeylerini etkilemediğini düşündürmektedir.

Tablo 3’te, engelli çocuk cinsiyeti (kız/erkek) ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 3. Engelli Çocuk Cinsiyeti ve ÖKÖ İlişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Mann-Whitney U	Z-değeri	p-değeri
Kız	170	178,42	30331,50	15796,500	-2,074	0,038*
Erkek	212	201,99	42821,50			
Toplam	382					

* $p<0.05$

Tablo 3’te yer alan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre engelli çocuğun cinsiyetine göre ölüm kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($U=15796,5$, $p=0,038$). Erkek çocukları olan ebeveynlerin ortalama sıralama puanları (201,99), kız çocukları olanlara kıyasla daha yüksektir (178,42). Bu durum, erkek çocuğa sahip ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, erkek çocukların bakımı veya gelecek kaygısının ebeveynler üzerindeki etkisinin daha belirgin olabileceğini düşündürmektedir.

Tablo 4’te, ebeveyn (anne/baba/vasi-diğer) ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 4. Ebeveyn Türü ve ÖKÖ İlişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Kruskal-Wallis	p-değeri
Anne	281	183,22	10,356	0,006*
Baba	94	221,92		
Vasi-diğer	7	138,29		
Toplam	382			

*p<0.05

Tablo 4'te yer alan Kruskal-Wallis testi sonuçları, ebeveyn türüne (anne, baba, vasi/diğer) göre ÖKÖ puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($\chi^2=10,356$, $p=0,006$). Ortalama sıralamalara bakıldığında, baba grubunun (221,92) en yüksek sıralamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, babaların ölüm kaygısı düzeylerinin diğer gruplardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, vasi/diğer grubunda ölüm kaygısı düzeylerinin en düşük olduğu dikkat çekmektedir (138,29). Bu bulgu, bakım sorumluluğunun türüne göre kaygı düzeylerinde farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5'te, ebeveynin kiminle yaşadığı ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 5. Ebeveynin Kiminle Yaşadığı ve ÖKÖ ilişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Kruskal-Wallis	p-değeri
Eşim ve çocuklarımla	316	195,55	9,328	0,009*
Eşim olmadan ben ve çocuklarım	38	206,87		
Diğer	28	131,68		
Toplam	382			

*p<0.05

Tablo 5'te yer alan Kruskal-Wallis testi sonuçları, bireylerin kiminle yaşadığına göre ÖKÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir ($\chi^2=9,328$, $p=0,009$). Ortalama sıralamalar, “eşim olmadan ben ve çocuklarım” kategorisindeki bireylerin (206,87) en yüksek sıralamaya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, eşin olmadığı bir yaşam düzeninin ölüm kaygısını artırabileceğini düşündürmektedir. Buna karşılık, “diğer” kategorisinde yer alan bireylerin ölüm kaygısı düzeyleri daha düşüktür (131,68).

Tablo 6'da, gelir ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Gelir Durumu ve ÖKÖ ilişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Kruskal-Wallis	p-değeri
Gelirim giderimden daha az	255	197,27	11,190	0,004*
Gelir ve giderim birbirine eşit	104	167,19		

Gelirim giderimden daha fazla	23	245,54
Toplam	382	
*p<0.05		

Tablo 6’da bulunan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre gelir durumu ile ÖKÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($\chi^2=11,190$, $p=0,004$). Ortalama sıralamalar, “gelirim giderimden fazla” diyen bireylerin en yüksek ölüm kaygısı düzeyine sahip olduğunu (245,54) göstermektedir. Bu durum, gelir ve gider arasındaki dengesizliklerin bireylerin ölüm kaygısı üzerinde farklı etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Tablo 7’de, faydalanılan imkânlar ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 7. Faydalanılan İmkânlar ve ÖKÖ ilişkisi

Grup	N	Sıra Ort.	Kruskal-Wallis	p-değeri
Destek almıyorum	47	187,95	20,842	0,001*
Engelli Maaşı	140	217,82		
Bakım Ücreti	69	188,93		
İndirimli Araç	2	126,75		
Diğer	13	232,23		
Bakım ücreti ve engelli maaşı	111	157,81		
Toplam	382			
*p<0.05				

Tablo 7’de yer alan Kruskal-Wallis testi sonuçları, bireylerin faydalandıkları imkanlar ile ölüm kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır ($\chi^2=20,842$, $p=0,001$). Ortalama sıralamalar, “diğer” (232,23) ve “engelli maaşı” alan bireylerin (217,82) daha yüksek ölüm kaygısı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. “Bakım ücreti ve engelli maaşı” kategorisinde ise ölüm kaygısı düzeyi daha düşüktür (157,81). Bu durum, sosyal destek ve finansal imkanların ölüm kaygısını azaltıcı etkisini vurgulamaktadır.

Tablo 8’de, eğitim durumu ile ÖKÖ arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 8. Eğitim Durumu ve ÖKÖ ilişkisi Kruskal-Wallis Testi

Grup	N	Sıra Ort.	Kruskal-Wallis	p-değeri
O.Y. Değil	152	171,72	9,837	0,043*
İlkokul	137	201,18		
Ortaokul	42	219,58		
Lise	41	194,57		

Üniversite	10	229,00
Toplam	382	

*p<0.05

Tablo 8’de yer alan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre eğitim düzeyi ile ÖKÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($\chi^2=9,837$, $p=0,043$). Ortalama sıralamalar, eğitim düzeyi en yüksek olan bireylerin (229,00) ölüm kaygısı düzeylerinin diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça ölüm kaygısı seviyesinin yükselmesi, bilinç düzeyinin ve hayata dair farkındalığın artmasının bu durum üzerindeki etkisini düşündürmektedir.

Tartışma

Bu çalışmada, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri farklı sosyo-demografik değişkenler açısından ele alınmış ve ele alınan değişkenler açısından ebeveynler arasında anlamlı farklılıklar ortaya konmuştur. Bulgular, babaların annelere göre daha yüksek ölüm kaygısı yaşadığını, erkek çocuğa sahip ebeveynlerde bu kaygının daha yoğun olduğunu ve eşinden ayrı yaşayan bireylerde ölüm kaygısının belirgin düzeyde arttığını göstermektedir. Ayrıca, gelir-gider dengesi görece avantajlı olanlarda ve eğitim seviyesi yüksek bireylerde ölüm kaygısının daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, ölüm kaygısının yalnızca bireysel bir duygu durumu olmadığını; ebeveynin toplumsal konumu, aile yapısı ve ekonomik koşullarıyla doğrudan ilişkili karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Mevcut literatür de bu bulguları desteklemektedir. Altıntaş vd. (2020), özel gereksinimli çocukların annelerinde ölüm kaygısının tipik gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla daha yüksek düzeyde seyrettiğini bildirmiştir. Benzer şekilde Koca. vd. (2019), engelli çocuğa sahip ebeveynlerde hem ölüm kaygısının hem de sürekli kaygı düzeylerinin anlamlı şekilde arttığını saptamıştır. Oktar ve Yıldız (2019) ise ebeveynlerde ölüm kaygısının merkezinde “Çocuğum benden sonra ne olacak?” sorusunun yer aldığını belirtmiştir. Nitel araştırmalar da bu kaygının boyutlarını daha derinlemesine açığa çıkarmaktadır. Erduran Tekin’in (2024) deprem sonrası yaptığı çalışmada, bazı annelerin çaresizlik içinde “çocuğum benden önce ölsün” düşüncesini dile getirdiği görülmüştür. Bu bulgular, ölüm kaygısının ebeveynin yalnızca kendi ölümüyle sınırlı kalmadığını, çocuğun geleceğine dair belirsizlikle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde Minott vd. (2023), Kanada bağlamında, annelerin kendi yaşlanmalarıyla birlikte çocuklarının bakımının sürdürülebilirliği konusunda yoğun kaygılar yaşadığını ve bu kaygıların temelinde “gelecek planlaması eksikliğinin” bulunduğunu belirtmiştir.

Eşinden ayrı yaşayan ebeveynlerde ölüm kaygısının yüksek bulunması, evlilik uyumunun ebeveyn ruh sağlığı üzerindeki rolünü vurgulayan çalışmalarla paralellik göstermektedir. Köksal ve Kabasakal (2012), evlilik uyumunun algılanan stresin en önemli yordayıcısı olduğunu rapor etmiştir. Uğuz vd. (2004) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin depresyon ve anksiyete düzeylerinin, tipik gelişim gösteren çocuğu olan annelere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, aile içi uyumun ve eş desteğinin ölüm kaygısını azaltmada temel faktörler olduğunu göstermektedir. Öte yandan Brennan vd. (2017)’nin İrlanda’da yürüttüğü çalışma, ailelerin çoğunlukla gelecek bakım planlarını ertelediğini ve özellikle kardeşlerin ileride bakım sorumluluğunu üstlenmesinin beklendiğini ortaya koymuştur. Bu durum, aile yapısındaki kırılmaların ölüm kaygısını artırabileceğini ve bakımın sürdürülebilirliğini tehdit ettiğini göstermektedir.

Sosyal desteğin düzeyi de ölüm kaygısının önemli belirleyicilerindendir. Coşkun ve Akkaş (2009), engelli çocuğa sahip annelerde düşük sosyal desteğin kaygıyı artırdığını göstermiştir. Tsai ve Wang (2009) Tayvan’da yürüttükleri çalışmada benzer biçimde sosyal desteğin yetersizliğinin bakım yüküyle birlikte kaygıyı yükselttiğini

belirtmiştir. Sivrikaya ve Tekinarslan (2013)'da düşük sosyal desteğin aile stresini artırdığını vurgulamıştır. Özsoy vd. (2006)'nin çalışması ise ebeveynlerin çocuklarının geleceğine dair yoğun kaygılar yaşadıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar, araştırmamızda yalnızca engelli maaşı alan ebeveynlerde ölüm kaygısının daha yüksek bulunmasıyla uyumludur. Ayrıca Weeks vd. (2009)'nin Kanada'da yürüttüğü çalışma, yaşlı ebeveynlerin en büyük kaygısının çocuklarının gelecekteki bakımı olduğunu ve sosyal hizmetlerin yetersizliğinin bu kaygıyı artırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, sosyal destek eksikliği yalnızca psikolojik bir sorun değil, aynı zamanda yapısal bir politika açığı olarak da değerlendirilmelidir.

Eğitim düzeyinin artışıyla birlikte ölüm kaygısının yükselmesi de dikkat çekici bir bulgudur. Bu durum, bireylerin geleceğe dair farkındalıklarının artmasıyla ilişkilendirilebilir. Karakuş ve Kırlioğlu (2019), zihinsel engelli çocuğu bulunan annelerin, çocuklarının geleceğine dair belirgin düzeyde umutsuzluk yaşadıklarını bildirmiştir. Cox vd. (2015)'nin araştırması da ölüm düşüncesinin bilinçdışı düzeyde erişilebilir olduğunu ve bunun psikolojik sağlıkla bağlantılı olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla eğitimle birlikte artan bilişsel farkındalık, ölüm kaygısını da besleyebilmektedir. Bununla birlikte Kruithof vd. (2022) Hollanda'da yürüttükleri nitel araştırma, ebeveynlerin çocuklarının yaşam kalitesi değerlendirmelerine bağlı olarak yaşamı uzatıcı tedavileri reddedebildiklerini, hatta bazı durumlarda yaşamın sonlandırılmasını tartıştıklarını ortaya koymuştur. Bu bulgu, ölüm kaygısının yalnızca ebeveynin kendi ölümüne dair bir kaygı değil, aynı zamanda çocuğun yaşamının etik ve tıbbi boyutlarıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde ölüm kaygısı bireysel, ailevi ve toplumsal koşulların kesişiminde ortaya çıkan çok boyutlu bir deneyimdir. Ölüm kaygısı yalnızca ebeveynin kendi yaşamına ilişkin bir korku değil, aynı zamanda çocuğun geleceğinin güvence altında olup olmayacağına dair bir belirsizlikle yakından ilişkilidir. Uluslararası araştırmalar da (Weeks vd., 2009; Brennan vd., 2017; Minott vd., 2023) bu belirsizliğin en önemli boyutunun “gelecek bakım planlamasının olmaması” olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ölüm kaygısını azaltmaya yönelik stratejilerin yalnızca bireysel psikolojik destekle sınırlı kalmaması; aile içi uyumu güçlendiren, sosyal destek ağlarını genişleten ve ebeveynlere çocuklarının geleceğine dair güvence sağlayan sosyal politikaları da içermesi gerekmektedir. Özellikle “çocuğum benden sonra ne olacak?” sorusuna güvenilir yanıtlar sunacak bakım ve destek mekanizmalarının oluşturulması, ebeveynlerin kaygı düzeyini azaltmada ve yaşam doyumunu artırmada kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, gelecek planlamasına yönelik sosyal politika düzenlemeleri, bakımın sürdürülebilirliği ve etik tıbbi karar süreçlerinin desteklenmesi, ebeveynlerin ölüm kaygısını azaltacak en etkili stratejilerden biri olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin ölüm kaygısı düzeyleri farklı sosyo-demografik değişkenler açısından ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, özel gereksinimli çocuğu olan babaların annelere göre daha yüksek ölüm kaygısı yaşadıklarını, özel gereksinimli çocuğun erkek olmasının, eşinden ayrı yaşamanın, eğitim seviyesinin yüksek olmasının daha yüksek ölüm kaygısı ile ilişkili olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Bu sonuçlar ebeveynlerin yaşadıkları ölüm kaygılarının birçok boyutu olan, karmaşık bir olgu olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları kaygıların yalnızca bireysel açıdan ele alınmaması, özellikle toplumsal açıdan ebeveynlerin yaşadıkları zorlanmaların ve bunun toplumsal boyutunun anlaşılması adına toplumsal bilincin artırılmasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

Ebeveynlerin yaşadıkları en temel kaygı kaynaklarından bir tanesi kendisinden sonra çocuğunu nelerin beklediği, çocuğuna kendisinin baktığı gibi bakılıp bakılamayacağıdır. Ebeveynlerin yaşadıkları bu kaygıyı azaltmak

ve yaşanan belirsizliğin ortadan kalkması adına sosyal destek imkanlarının artırılması, bakım merkezlerinin sayılarının ve var olanların niteliklerinin artırılması önerilebilir.

Ebeveynler açısından yaşadıkları zorlanmalarla baş etmelerinde temel destek sosyal çevrelerinden gelmektedir. Ebeveynlerin sosyal destek ağlarının genişletilmesi, kendilerine hizmet veren eğitimciler, sosyal hizmet çalışanları ve sağlıkçılar tarafından düzenli aralıklarla gerçekleştirilecek ziyaretler, çocukların eğitimlerinin, sağlık hizmetlerinin planlanması ve bu hizmetlere ulaşılmasında destek olunması faydalı olacaktır.

Ebeveynlerin çocukları ile ilgili yaşadıkları kaygılar genellikle süreklilik göstermekte, yaşadıkları kayıp duygularını tekrar tekrar yaşamaktadırlar. Yaşadıkları bu olumsuz duyguların yoğunluğunun azaltılması ve bu duygularla baş etme becerilerinin artırılması adına çeşitli duygusal müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ebeveynleri kapsayan psikolojik destek çalışmalarının organize edilerek özellikle benzer deneyimi yaşayan diğer ebeveynlerle iletişim imkânı bulacakları, kendilerini ifade edebilecekleri “grup” çalışmalarının yapılması fayda sağlayacaktır. Aynı şekilde uygulanacak çeşitli psiko-eğitim çalışmaları ile de ebeveynlere ruhsal açıdan destek sunulabilir.

Öne Çıkanlar

- Engelli çocuk sahibi olmak bireylerin yaşadıkları ölüm kaygısını hem arttırmakta hem de daha da karmaşık hale getirmektedir.
- Ebeveynin anne veya baba oluşu, çocuğun cinsiyeti, aile yapısı, gelir-gider dengesi, faydalanılan sosyal destekler ve eğitim düzeyine göre ebeveynlerin ölüm kaygısı düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.
- Babalarda, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti erkek olduğunda, eşyle yaşamayanlarda, daha yüksek eğitim seviyesine sahip ebeveynlerde ve sosyal desteği sınırlı olan ebeveynlerde ölüm kaygısı düzeyi daha yüksek saptanmıştır.
- Sonuçlar ölüm kaygısının bireysel faktörlerin yanı sıra aile yapısı, toplumsal koşullar ve sosyal destek mekanizmalarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yazar Katkıları

Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)	Yazar-1(%30)-Yazar-2(%30)- Yazar-3(%40)
Veri Toplanması (CRediT 2)	Yazar-1(%50)-Yazar-2(%25)- Yazar-3(%25)
Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama (CRediT 3-4-6-11)	Yazar-1(%25)-Yazar-2(%25)- Yazar-3 (%50)
Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)	Yazar-1(%35)-Yazar-2(%35)- Yazar-3 (%30)
Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi (CRediT 14)	Yazar-1(%30)-Yazar-2(%40)- Yazar-3(%30)

Kaynakça

- Altıntaş, E., İspir, N. ve Şahin, H. (2020). Atipik ve tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin ölüm kaygısı düzeylerinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 21(3), 451–472. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.634658>
- Beck, A. T. ve Emery, G. (2005). *Anksiyete bozuklukları ve fobiler: Bilişsel bir bakış açısı*. (V. Öztürk, Çev.). Litera Yayıncılık.
- Bourke-Taylor, H. M., Cotter, C., Joyce, K. S., Reddihough, D. S. ve Brown, T. (2021). Fathers of children with a disability: Health, work, and family life issues. *Disability and Rehabilitation*, 44(16), 4441–4451. <https://doi.org/10.1080/09638288.2021.1910739>
- Brennan, D., Murphy, R., McCallion, P. ve McCarron, M. (2017). What's going to happen when we're gone? Family caregiving capacity for older people with an intellectual disability in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(6), 965–975. <https://doi.org/10.1111/jar.12306>
- Büyükoztürk, Ş., Çokluk-Bökeoğlu, Ö. ve Köklü, N. (2024). *Sosyal bilimler için istatistik* (28. baskı). Pegem Akademi.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerde sosyal destek ve sürekli kaygı düzeyleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 125–131.
- Cox, C. R., Eaton, S., Ekas, N. V. ve Van Enkevort, E. A. (2015). Death concerns and psychological well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 45, 229–238. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.07.020>
- Erduran Tekin, Ö. (2024). “I want my son to die before I do”: A phenomenological study on the views of mothers with disabled children about death after the 6 February 2023 earthquakes in Türkiye. *Death Studies*, 49(8), 1032–1044. <https://doi.org/10.1080/07481187.2024.2376826>
- Fernández-Ávalos, M. I., Pérez-Marfil, M. N., Ferrer-Cascales, R., Cruz-Quintana, F. ve Fernández-Alcántara, M. (2021). Feeling of grief and loss in parental caregivers of adults diagnosed with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 34(3), 712–723. <https://doi.org/10.1111/jar.12838>
- Kaçan, H., Sakız, H. ve Bayram Değer, V. (2022). Attitudes promoting coping with death anxiety among parents of children with disabilities. *Death Studies*, 46(9), 2046–2055. <https://doi.org/10.1080/07481187.2021.1901268>
- Karaca, F. ve Yıldız, M. (2001). Thorson-Powell ölüm kaygısı ölçeğinin Türkçe çevirisinin normal popülasyonda geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Tabula Rasa*, 1(1), 43–55.
- Karakuş, F. ve Kırlioğlu, M. (2019). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin geleceğe ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 55–72.
- Koca, A., Başgül, S. S. ve Yay, M. (2019). Comparison of death anxiety and state-trait anxiety levels in mothers of disabled children and non-disabled children. *Dusunen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 32(1), 58–64. <https://doi.org/10.14744/DAJPNS.2019.00009>
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları stres ve yordayıcı faktörlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(38), 174–185.

- Kruithof, K., Olsman, E., Nieuwenhuijse, A. ve Willems, D. (2022). Parents' views on medical decisions related to life and death for their ageing child with profound intellectual and multiple disabilities: A qualitative study. *Research in Developmental Disabilities*, 121, 104154. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.104154>
- Lancaster, K., Bhojti, A., Kern, M. L., Taylor, R., Janson, A. ve Harding, K. (2023). Effectiveness of peer support programmes for improving well-being and quality of life in parents/carers of children with disability or chronic illness: A systematic review. *Child: Care, Health and Development*, 49(3), 485–496. <https://doi.org/10.1111/cch.13085>
- Marufoğlu, M. ve Tanhan, F. (2025). Investigating the effect of an Acceptance and Commitment Therapy-based psychoeducation programme on levels of psychological flexibility, death anxiety, burnout and life satisfaction in parents of disabled children. *Border Crossing*, 15(1), 55–77. <https://doi.org/10.33182/bc.v15i1.2904>
- Minott, N., Carr-Kirby, K., Penrose, K., Sutherland, C. A., Azar, N. R. ve Horton, S. (2023). “What’s going to happen to him when we’re gone?”: Uncertainties of mothers of adult children with autism spectrum disorder and intellectual disability. *Journal on Developmental Disabilities*, 28(3), 379–400.
- Oktar, B. ve Yıldız, M. A. (2019). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerde ölüm kaygısı ve sosyal politika algısı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 443–466. <https://doi.org/10.33417/tsh.614971>
- Özsoy, S. A., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı güçlükler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 95–110.
- Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (7th ed.). Routledge.
- Park, G. A. ve Lee, O. N. (2022). The moderating effect of social support on parental stress and depression in mothers of children with disabilities. *Occupational Therapy International*, 2022(1), 5162954. <https://doi.org/10.1155/2022/5162954>
- Razo, A. (2022). *Parenting a child with autism: Examining the differences in death anxiety, self-esteem, and perceived social support between mothers and fathers* (Doktora tezi). Keiser University.
- Singh, A., Singh, D. ve Nizamie, S. H. (2003). Death and dying. *Mental Health Reviews*, 5(2), 22–47.
- Sivrikaya, T. ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin algıladıkları sosyal destek ile stres düzeyleri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 95–106. <https://doi.org/10.15390/EB.2013.2156>
- Tanhan, F. (2007). *Ölüm kaygısıyla baş etme eğitiminin ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.
- Tanhan, F. ve İnci, F. A. (2009). *Ölüm eğitimi*. Pegem Akademi.
- Thorson, J. A. ve Powell, F. C. (1992). A revised death anxiety scale. *Death Studies*, 16(6), 507–521. <https://doi.org/10.1080/07481189208252595>
- Tsai, S. M. ve Wang, H. H. (2009). The relationship between caregiver’s strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*, 18(4), 539–548. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2008.02577.x>
- Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y. ve Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel engelli çocuk annelerinde anksiyete, depresyon ve stres düzeyleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 11(3), 106–113.

Weeks, L. E., Nilsson, T., Bryanton, O. ve Kozma, A. (2009). Current and future concerns of older parents of sons and daughters with intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 6(3), 180–188. <https://doi.org/10.1111/j.1741-1130.2009.00222.x>

Yalom, I. D. (2008). *Güneşe bakmak: Ölümlle yüzleşmek*. (Z. Babayiğit, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Yalom, I. D. (2018). *Varoluşçu psikoterapi*. (Z. Babayiğit, Çev.). Pegasus Yayınları.